

УДК 230.1

ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ ІГОР,

аспірант,

Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ АПОЛОГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ГАВРІІЛА КОСТЕЛЬНИКА

Стаття присвячена одній із граней творчості українського греко-католицького богослова Гавриїла Костельника - його апологетиці. Особливості поглядів Костельника-апологета аналізуються під декількома кутами зору. По-перше, на тлі наявної в першій половині ХХ ст. україномовної літератури апологетичного спрямування. По-друге, з урахуванням відмінностей між цілями класичної апологетики та цілями, які визначав Г. Костельник. По-третє, з означенням співвідношення в підході Г. Костельника ортодоксально католицьких і модерністських засад.

Ключові слова: Гавриїл Костельник; УГКЦ; апологетика; католицький модернізм.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Особливості апологетичної позиції українського греко-католицького богослова Гавриїла Костельника (1886-1948) з точки зору релігієзнавства становлять інтерес не лише тим, що дають уявлення про апологетичну проблематику в українському богословському середовищі першої пол. ХХ ст., але й тим, що на більш глобальному рівні вказують на окремі суперечливі моменти в апологетичних зусиллях християнських мислителів, які реагували на виклики секуляризації ХІХ-ХХ ст. Як побачимо нижче, деякі Костельникові спроби інтелектуально підсилити позиції віри оберталися побудовою концепцій, які, будучи неспроможними виконати це завдання, ще й суперечили християнській ортодоксії.

Відзначимо, що творча спадщина Г. Костельника неодноразово ставала предметом історико-філософського та релігієзнавчого аналізу. Тут передусім варто відзначити імена Олега Гірника, Марії Кашуби, Наталії Мадей, Ірини Мірчук, Олега Петрука, Ярини Петрук. Закономірно, що присвячені Костельниковій творчості розвідки епізодично зачіпали проблему Г. Костельника як апологета. Однак комплексного висвітлення окреслена проблема не знаходила. У цій статті ми зробимо спробу такого висвітлення, концентруючись на меті верифікувати Костельникову позицію, виділити в ній вдалі, невдалі та суперечливі з християнської точки зору моменти.

Виклад основного матеріалу. Насамперед скажемо декілька слів про те, які саме пласти творчості Г. Костельника цікавлять нас з огляду на дослідження його апологетичної позиції. Якщо розуміти поняття апологетики широко, то її елементи наявні в більшій частині Костельникових творів на релігійну тематику (вінятком можна вважати ті роботи, які писалися в контексті дискусії між "східниками" (візантиністами) та "західниками" (латиністами). Типовий приклад наявності апологетичної проблематики в публікаціях, що не є властиво апологетичними, становлять розвідки Г. Костельника про психологічні витоки атеїзму та інші виміри розгортання процесу секуляризації.

Іноколи не можна однозначно сказати, що саме домінує в певній Костельниковій тезі: спостереження

обговорюваного в роботі предмета чи поставлений на службу апологетичним цілям риторичний прийом. Скажімо, у низці своїх публікацій Г. Костельник аналізує атеїзм як своєрідну форму релігії (ми вже висвітлювали це питання в одній зі своїх статей [3]; детальніше на ньому зупиняється Я. Петрук [8]). З одного боку, це евристичний прийом, який дійсно допомагає краще зрозуміти явище атеїзму. З іншого боку, це відповідь Г. Костельника на претензії прихильників атеїстичного світогляду на статус "людей науки", а не "людей віри" [6, с. 290].

У цій статті ми звернемо увагу на ті фрагменти Костельникової творчості, у якій його апологетична позиція виражена найбільш експліцитно. У першу чергу, ми проаналізуємо книгу "Християнська апологетика", потім перейдемо до кількох апологетичних мотивів, які знайшли вираження в пізніших роботах мислителя. Забігаючи наперед, відзначимо, що особливістю цієї роботи є те, що вона підсумувала "ортодоксальний" період творчості Г. Костельника. 1925 року, коли була видана ця книга, інтелектуальна позиція Г. Костельника почала стрімко зміщуватися в бік католицького модернізму. Цей момент дуже важливий для розуміння позиції Г. Костельника як апологета.

Уже на початку свого твору Г. Костельник зазначає, що апологетика новітньої доби має перед собою дещо інші завдання, ніж ранньохристиянська чи середньовічна. Якщо апологети минулого мусили вести полеміку з юдеями, язичниками, мусульманами та еретиками, то християнські інтелектуали ХІХ-ХХ ст. опинилися перед потребою боронити свою віру в першу чергу від атеїзму. Не можна сказати, що, ставлячи перед собою таке завдання, Г. Костельник був цілком оригінальним. 1905 року у Львові вийшла друком праця, що переслідувала подібні цілі, - книга французького богослова Франсуа Дюїє де Сен-Проже "Наукова апологія християнської віри" [1]. З іншого боку, важко не зауважити різниці між підходом до завдань апологетики в Г. Костельника та в книгах Юліяна Пелеша [7] й Олексія Торонського [9]. Щойно згадані книги відзначаються класичним еклезіологічним і сотеріологічним ракурсами, певною мірою ігноруючи динамічні світоглядні виклики кін. ХІХ - поч. ХХ ст.

"Християнська апологетика" ділиться на сім тематичних блоків: 1) про релігію як таку; 2) про Бога; 3) про сотвореність світу; 4) про душу; 5) про Об'явлення; 6) про Церкву; 7) про причини атеїзму.

Захищаючи релігію як таку, Г. Костельник відстоює думку, що релігія - це щось іманентне людському існуванню (детальніше про це див. у згаданих вище статтях про атеїзм як релігію). Також Г. Костельник робить значний наголос на практичній користі релігії, у тому числі її суспільних функціях. "Релігія становить один із найглибших та найзагальніших організаційних принципів. Ті, що приналежні до одної й тої самої релігії, почуваються чимсь одним - вони мають спільний світогляд, спільні звичаї, спільну ціль і легко даються зорганізувати на підставі своєї релігії" [5, с. 21].

Атеїзм Г. Костельник зображує не просто як альтернативну форму релігії, а як несамостійний світогляд, позбавлений власного змісту світогляд-заперечення: "Життєва рація й ціле значення атеїзму полягало цілковито в позитивній релігії - так, як рація й значення нег'яції в логіці цілковито засновується на позитивних поняттях... Як тільки в суспільності запанував би атеїзм, то тим самим він стратив би рацію існування: вже не мав би проти кого виступати, не мав би чого бурити. А сам у собі атеїзм є нег'яцією й більш нічим" [5, с. 26-27]. На думку Г. Костельника, позитивні смисли, які відстоюють носії атеїстичного світогляду, є або запозиченням зі звичайних релігій, або адаптацією, покликаною надати життю нові величні цілі: позаяк людям важко жити "без усяких вищих думок та стремлінь", "теоретики атеїзму переважно лучать його з якимись більшими ідеями, котрі мали би заступити релігію" і таким чином "заспокоюють релігійні вимоги душі бодай сурогатами, тінню релігії" [5, с. 27].

Існування Бога Г. Костельник обґрунтовує передусім у традиційній метафізичній площині - апелюючи до тези про неминучість існування першопричини всього сущого. Далі він захищає християнське розуміння прикмет Абсолюту: те, що він є першопричиною всього сущого і власну причину має в самому собі, його незалежність, вічність, незмінність, простоту, єдиність, нематеріальність, свідомість, особовість, абсолютну свободу волі, абсолютне знання, абсолютну святість. Людина, яка читала першу книгу *Summa contra Gentiles* або *Compendium* Томи, Костельників виклад прикмет Абсолюту видасться знайомим. Це цікава деталь, адже якраз у рік виходу у світ "Християнської апологетики", поступово переходячи на модерністські позиції, Г. Костельник почав критикувати вплив схоластичної спадщини на богослов'я УГКЦ (детальніше на цьому питанні ми зупиняємося в статті "Гавриїл Костельник і дискусія щодо місця томізму у богословській культурі УГКЦ", що має вийти в одному з цьогорічних випусків журналу "Українське релігієзнавство"). Аргументацію на користь сотвореності світу Г. Костельник також розпочинає в метафізичній площині, обґрунтовуючи можливість творення Абсолютом "із нічого" чогось, що не було б ним самим і водночас не позбавило б цього феномену його повноти.

Стосовно виникнення біологічного світу Г. Костельник критикує занадто спрощені, а тому слабкі, на його думку, моменти еволюційних теорій, які, не пояснюючи всієї цілісності розвитку живих організмів, виключають із процесу Боже втручання. У цілому позиція Г. Костельника щодо еволюції була відкритою до нових наукових досягнень, натомість атеїстів він звинувачував у

тому, що вони догматизують недосконалі й дуже гіпотетичні уявлення. У 30-х роках ХХ ст. Г. Костельник деталізував свої погляди на еволюцію, оформивши їх у "теорії прозябання" (проростання). У процесі розвитку своїх еволюційних уявлень Г. Костельник дотримувався тези, яка була висунута вже в "Християнській апологетиці": розвиток органічного світу відбувався не розмірено, а стрибкоподібно, і саме у стрімких стрибках розвитку закладене Боже втручання. Однак відмінною рисою його робіт 30-х років є поєднання еволюційної проблематики з проблематикою людської душі, до якої він підходить із модерністських позицій (наприклад, ставить під сумнів творення кожної душі Богом). У підході до душі Г. Костельник безперечно вийшов за межі католицького Магістеріуму. Натомість його критичні зауваження до концепції еволюції в цілому відповідають подальшим намаганням католицьких інтелектуалів гармонійно поєднати істини Об'явлення з відкритістю до розвитку позитивних знань про становлення людини. Костельник розумів важливість підкреслити принципову різницю між твариною і людиною - те, що Іоанн Павло II у своєму посланні до членів Понтифікальної академії наук назвав "онтологічним стрибком" [11]. Своєю "теорією прозябання", попри всі модерністські моменти, Г. Костельник висвітлює одне з найпринциповіших питань у справі захисту християнського підходу до походження людини - питання особливого Божого втручання у творення людини не просто як біологічного виду, а як наділеної особливою гідністю раціональної істоти.

Субстанційність людської душі у своєму творі Г. Костельник обґрунтовує насамперед через її безсмертність. На користь останньої він наводить п'ять аргументів. Перший аргумент виводить безсмертя душі з необхідності винагороди й покарання за морально значущі вчинки. Другий апелює до того, що людина має інстинкт вічності і безконечності, який не може бути заспокоєним у земному житті. Третій - до подібного інстинкту "безмежного" щастя. Четвертий - до інстинктивної закладеності самої ідеї позагробного життя. П'ятий аргумент Г. Костельник зводить до явлення душ померлих живим.

Ці аргументи Г. Костельник називає такими, що "вловні достаточні для віри в друге життя" [5, с. 120]. Та це або риторичний прийом, або нерозуміння того, що аргументи, достатні для підкріплення віри християнина, недостатні для скептика. Скажімо, перший аргумент позбавлений достатньої доказової сили. Адже з того, що в земному житті морально добрі вчинки не завжди винагороджуються, а злі не завжди караються, може випливати як те, що існує простір, у якому винагорода й покарання неодмінно здійсняться (простір життя вічного), так і те, що моральні норми позбавлені сенсу (про це кількома абзацами нижче пише сам Г. Костельник). Наводячи цей аргумент, Г. Костельник виходить із тези, що "моральні закони є природні й тому для людського життя необхідні конечні" [5, с. 118]. Але атеїст, відкидаючи ідею Бога як джерела всякої доцільності й сенсу, може відкидати й об'єктивність моралі. Наведені аргументи ведуть до думки про безсмертя душі індуктивно. Та цього замало з огляду на ті вимоги обґрунтованості, які висував сам Г. Костельник.

Ідеї об'єктивного, закоріненого в природі характеру моралі та Бога як її головного арбітра Г. Костельник обґрунтовує передусім через те, що, якби було інакше, мораль була б позбавлена сенсу, адже умовна, а не абсолютна мораль "не може зобов'язувати в совісті" [5,

с. 130]. Таким чином, аргументація Г. Костельника на користь безсмертя душі та об'єктивності моралі замикається в коло. Доведення істинності першого спирається на впевненість в істинності другого, істинність другого недостатньо обґрунтована без істинності першого.

Католицьке розуміння Об'явлення у "Християнській апологетиці" обороняється передусім відносно релігійного раціоналізму, а не атеїзму. Що стосується церкви, то Г. Костельник практично проігнорував потребу в захисті вчення про її надприродний характер. Основна аргументація параграфа під назвою "Божий елемент у Христовій Церкві" зводиться до тез про практичну користь, яку принесла людству християнська релігія (розвиток культури і мистецтва, усунення неприйнятних форм нерівності між людьми, облагородження інституту шлюбу тощо). Єдиний аргумент із того параграфа, який говорить про церкву як щось надприродне, побудований у руслі класичного твердження про доповнення природи благодаттю. Утім, Г. Костельник вдається до *психологізації* того, що є більш фундаментальним, *онтологічним*. На його думку, "зміст психологічних перживань, які християнство приносить людям, під оглядом свого багатства, ширини, глибини і субтельності є просто невимовний", звідси - "непереможна життєва сила", яку християнство дає своїм вірним [5, с. 160]. Захищаючи церкву як людський інститут, Г. Костельник коротко відповідає на антиклерикальні закиди щодо її минулого.

Завершальну частину "Християнської апологетики" (про причини атеїзму) ми розглядати не будемо, оскільки Костельників підхід до цієї проблеми знаходиться за межами предмета нашої статті. Натомість звернемо увагу на особисті полеміки з матеріалізмом.

Першу стратегію цієї полеміки становлять звинувачення матеріалізму в тому, що він, відкидаючи розумну причину Всесвіту, тим самим відкидає доцільність у природі, зводить усе на "гру випадків". Г. Костельник пише: "Якби в природі не було планових законів, то з беззаконного хаосу ніколи не могли б постати ніякі скоординовані істоти, бо навіть якби десь постали якісь примітивні конгломерації, то хаотичне оточення зараз знищило б їх. Це так ясно й наглядно, що кожна людина, хоч яка вона примітивна, доходить до того погляду і сама тому вірує в Бога" [6, с. 252-353]. У просякнутості реальності на різних щаблях її існування "доцільними законами" Г. Костельник бачив "засуд смерті для справжнього матеріалізму" [4, с. 9].

З такою аргументацією Г. Костельник виступає проти античних атомістів, еволюціоніста Джуліана Гакслі, "вульгарного матеріаліста" Людвіга Бюхнера. Костельників підхід до діалектичного матеріалізму інший. Його український богослов розглядає як спробу порятунку матеріалізму шляхом відмови від послідовності. Приймавши гегелівський панлогізм, К. Маркс та Ф. Енгельс "зідеалізували, одуховили матерію" [6, с. 280].

Іншу полемічну стратегію Г. Костельника становлять намагання використати відкриття сучасної йому фізики. Розвиток уявлень про енергію, відкриття "нематеріальних" вимірів реальності здалися йому чимось таким, що здатне завдати разючого удару претензіям матерії на субстанційну монополію. Такий ракурс став можливим через складність розмежування поняття "матерія", "речовина", "фізична реальність". Ця проблема не зникла і до сьогодні. Так, автор статті про фізикалізм у Стенфордській енциклопедії філософії (редакція 2017 р.), пишучи про співвідношення поняття

фізикалізму і матеріалізму, був змушений наголосити, що нова картина світу, яку відкрила фізика, містить ті елементи, про які "не можна сказати, що вони матеріальні в традиційному сенсі" [13]. На пострадянських теренах залишається звичним узагальнення під поняттям матерії речовини та поля. Але на Заході таке узагальнення не є очевидним. В англомовному середовищі фізичну реальність можуть описувати парюю "matter and energy", тобто енергія протиставляється матерії, а не ототожнюється з нею. Невипадково американський фізик Метью Стресслер говорить, що матерія - це "жахливо неоднозначний термін" [14]. Попри це, у суто апологетичній площині аргументи, які, користуючись досягненнями фізики, висував Г. Костельник, є недостатніми. Адже своїми відкриттями "нематеріальних" вимірів реальності, фізика й надалі досліджувала фізичну реальність.

Цікаво, що на успіхи фізиків у тому ж самому ракурсі, що й Г. Костельник, дивився Андрей Шептицький. В одній із промов він зобразив відкриття фізиками "нематеріальних еств чи сил" як чинник, який дієво посприяв відродженню довіри науковців до релігії, адже наука пережила "таке основне банкрутство, що її представники зрозуміли свою велику помилку і застидалися тої сугестії природничих наук" [10, с. 2]. Наголосимо, що митрополит не висловлював надії, а говорив про наслідки наукових відкриттів для релігії як докочаний факт (вплив зміни парадигми фізики назагал є відомим, тож ми не зупинятимемося на цьому питанні).

Проблема Г. Костельника полягала в тому, що він не задовольнявся наявними наслідками, а хотів їх поглибити, роблячи це дуже незграбно, а саме: змішуючи з духовною реальністю нові виміри фізичної реальності, які відкрила наука. Саму душу Г. Костельник став розглядати як енергію у фізичному чи близькому до фізичного сенсі, "окрему життєву силу, додану до матерії" [6, с. 276]. Навряд чи такий підхід міг адекватно доповнити аргументацію на користь християнського розуміння душі. Перекидаючи місток від духовного до "нематеріального" фізичного, Г. Костельник робив християнству дуже сумнівну послугу.

Висновки

Підхід Г. Костельника до апологетики безперечно резонував із викликами, які зустріло християнство в першій половині ХХ ст. Костельникова "Християнська апологетика" суттєво виділяється на тлі інших наявних у той час систематизованих апологетичних праць (за винятком книги Дюїє). Тут варто наголосити, що цей твір - не єдина і навіть не перша спроба Г. Костельника сказати оригінальне слово, що потрапляло б точно у ціль актуальних викликів. Так, 1919 року виходять "Границі демократизму", у яких філософ міркує над проблемою оптимальної моделі взаємовідносин церкви й ново-посталої типу секуляризованої держави. На початку 20-х років ХХ ст. Г. Костельник включається в дискусію щодо християнського ставлення до постаті Івана Франка. Бажання мислителя тримати руку на пульсі проблем, вочевидь, диктувалося як особистими амбіціями, так і щирими релігійними намірами. Однак поступово це бажання почало виштовхувати Г. Костельника за межі ортодоксії. Уже "Границі демократизму" містили тези, що контрастували з тодішнім католицьким ученням про природу взаємовідносин церкви та держави (ми зупиняємося на цьому в окремій статті [2]). Подібний вигляд має справа і з підходом до апологетики.

У "Християнській апологетиці" Г. Костельник постає як священник, що отримав класичну католицьку освіту. Водночас у книзі вже відчувається бажання Г. Костельника говорити зі світом, що швидко секуляризується, його мовою. При цьому, ставлячи перед апологетикою досить складні завдання, Г. Костельник сам з ними не впорався на всі сто відсотків.

У підсумку Костельникові апологетичні прагнення привели його до побудови концепцій, які навряд чи могли "науково" побороти аргументи атеїстів і при цьому були невиправданими з християнської точки зору. Поєднуючи під кінець життя спроби "синтезувати" релігію та науку з доктринальним релятивізмом, Г. Костельник став утіленням того типу апологета, який описувала відома антимодерністська енцикліка Пія Х (див. *Pascendi Dominici gregis*, 35-36). У самому прагненні доводити несуперечність релігії та науки й використовувати наукові досягнення там, де вони дійсно корелюють з релігійним світоглядом, не було нічого, що виходило за межі ортодоксії. Однак Г. Костельник у модерністській манері явно переоцінював значення науки для релігії (паралельно відмовляючись від метафізики, елементи якої ще були наявними у "Християнській апологетиці") - як і в цілому мав занадто сильну схильність підлаштовуватися під секуляризовану дійсність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Duilhé de Saint Projet. Наукова апологія християнської віри / Duilhé de Saint Projet ; [пер. о. Ярослава Левицко]. - Львів, 1905. - 442 с.
2. Загребельний І. Бачення Г. Костельником взаємовідносин Церкви і держави в контексті розвитку католицької соціальної доктрини / І. Загребельний // Держава і церква в новітній історії України : зб. статей. - Полтава : ПНПУ, 2015. - С. 158-165.
3. Загребельний І. Політичні ідеології як форми секуляризму в інтерпретації Гавриїла Костельника / І. Загребельний //

Загребельний Ігорь,

аспірант,

Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Короленко

ОСОБЕННОСТИ АПОЛОГЕТИЧЕСКОГО ПОДХОДА ГАВРИИЛА КОСТЕЛЬНИКА

Статья посвящена одной из граней творчества украинского греко-католического богослова Гавриила Костельника - его апологетике. Особенности взглядов Костельника-апологета анализируются в нескольких ракурсах. Во-первых, на фоне имеющейся в первой половине XX в. украиноязычной литературы апологетического направления. Во-вторых, с учетом различий между целями классической апологетики и целями, которые видел Г. Костельник. В-третьих, с определением соотношения в подходе Г. Костельника ортодоксально католических и модернистских принципов.

Ключевые слова: *Гавриил Костельник; УГКЦ; апологетика; католический модернизм.*

Zahrebelnyi Ihor,

postgraduate student,

Poltava V. Korolenko National Pedagogical University

DISTINGUISHED FEATURES OF APOLOGETIC APPROACH OF HAVRYIIL KOSTELNYK

The article is dedicated to one of the work lines of Ukrainian Greek Catholic theologian Havryiil Kostelnyk - his apologetics studies. Distinguished features of Kostelnyk's beliefs as apologist are analysed from several points of view. First, it is done as compared to the Ukrainian apologetic literature within the first half of the 20th century. Second, considering differences between aims of classical apologetics and aims defined by Kostelnyk. Third, within definition of correlation of canonical Catholic and modernist principles in the Kostelnyk's approach. The

СХІД № 1 (153) січень-лютий 2018 р.

Держава і церква в новітній історії України : зб. статей. - Полтава : ПНПУ, 2013. - С. 356-361.

4. Костельник Г. Матерія й дух / Гавриїл Костельник. - Львів, 1934. - 14 с.
5. Костельник Г. Християнська апологетика / Гавриїл Костельник. - Львів, 1925. - 174 с.
6. Костельник Г. *Ultra posse*. Вибрані твори / Г. Костельник ; [упорядкування та передмова о. Олега Гірника]. - Ужгород : Гражда, 2008. - 400 с.
7. Пелешь Ю. Учебникъ Католицкой религіи для высшихъ класъ школъ середнихъ послѣ Антонія Вапплера. Часть I: Введение и доказъ истинны католицкой Религіи / Юліянь Пелешь. - Львовъ, 1876. - 150 с.
8. Петрук Я. Атеїзм як релігія у розумінні Гавриїла Костельника / Ярина Петрук // Наукові записки Національного університету Острозька академія. - 2015. - № 17. - С. 75-86.
9. Торонський А. Християнсько-католицька догматика фундаментальна (наука віри основна) і апологетика для учеників висших класів гімназійних / Алексій Торонський. - Львів, 1906. - 154 с.
10. Шептицький А. Промова на святочнім відкриттію Гр.-кат. Богословської Академії / Андрей Шептицький // Богословія - 1930. - Т. 8. - С. 1-4.
11. John Paul II. Message to the Pontifical Academy of sciences: On evolution [Електронний ресурс] / John Paul II. - Режим доступу : <https://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/JP961022.HTM>.
12. Pius X. *Pascendi Dominici gregis* [Електронний ресурс] / X. Pius. - Режим доступу : http://w2.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_19070908_pascendi-dominici-gregis.html.
13. Stoljar D. Physicalism [Електронний ресурс] / D. Stoljar // The Stanford Encyclopedia of Philosophy. - Режим доступу : <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/physicalism>.
14. Strassler M. Matter and Energy: A False Dichotomy [Електронний ресурс] / M. Strassler. - Режим доступу : <https://profmattstrassler.com/articles-and-posts/particle-physics-basics/mass-energy-matter-etc/matter-and-energy-a-false-dichotomy>.

apologetic works of Kostelnyk were distinguished on the background of contemporary Ukrainian Greek Catholic apologetic literature (except for the translation of book by F. Duilhé de Saint-Projet "Apologie scientifique de la foi chrétienne"). Kostelnyk did not pay much attention to the soteriological and ecclesiological aspects of apologetics. First of all, he tried to protect the Christian faith from the challenges of atheism. To this end, he tried to hold a dialogue with modern science. But attempts at such a dialogue have not always been successful. These attempts were not sufficiently significant in terms of science and at the same time went beyond the limits of Catholic orthodoxy. Gradually, Kostelnyk became a Catholic modernist apologist what type was depicted in the Encyclical of Pope Pius X "Pascendi Dominici gregis".

Key words: Havryil Kostelnik; UGCC; apologetics; Catholic modernism.

REFERENCES

1. Duilhé de Saint-Projet (1905), *Scientific Apology of Christian Faith [translation]*, Lviv, 442 p. (ukr).
2. Zahrebelnyi, I. (2015), «Havryil Kostelnyk's vision of the relationship between Church and state in the context of development of Catholic social teaching», *State and Church in the New History of Ukraine*, PNP, Poltava, pp. 158-165 (ukr).
3. Zahrebelnyi, I. (2013), «Political ideologies as a form of secularism in the interpretation of Havryil Kostelnyk», *State and Church in the New History of Ukraine*, PNP, Poltava, pp. 356-361 (ukr).
4. Kostelnyk, H. (1934), *Matter and spirit*, Lviv, 14 p. (ukr).
5. Kostelnyk, H. (1925), *Christian apologetics*, Lviv, 174 p. (ukr).
6. Kostelnyk, H. (2008), *Ultra posse. Selected Works*, Grazhda, Uzhgorod, 400 p. (ukr).
7. Pelesh, J. (1876), *Textbook of Catholic religion for high school, Part one: Introduction and evidence of the truth of Catholic religion*, Lviv, 150 p. (ukr).
8. Petruk, Y. (2015), «Atheism as a religion in the understanding of Havryil Kostelnyk», *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozhska akademiya* (Ostroh), N17, pp. 75-86 (ukr).
9. Toronsky, A. (1906), *Christian-Catholic fundamental dogmatics (the basic science of faith) and apologetics for students of the gymnasium*, Lviv, 154 p. (ukr).
10. Sheptytskyi, A. (1930), «Speech at the opening of Greek Catholic Theological Academy», *Bohoslovia* (Lviv), Vol. 8, pp. 1-4 (ukr).
11. John Paul II. *Message to the Pontifical Academy of sciences: On evolution*, available at: <https://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/JP961022.HTM>.
12. Pius X. *Pascendi Dominici gregis*, available at: http://w2.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_19070908_pascendi-dominici-gregis.html.
13. Stoljar, D. (2017), «Physicalism», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, available at: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/physicalism>.
14. Strassler, M. (2012), *Matter and Energy: A False Dichotomy*, available at: <https://profmattstrassler.com/articles-and-posts/particle-physics-basics/mass-energy-matter-etc/matter-and-energy-a-false-dichotomy>.

© Загребельний Ігор

Надійшла до редакції 22.11.2017